

Runfynd 1989 och 1990

Av Helmer Gustavson, Thorgunn Snædal och Marit Åhlén

Gustavson, H., Snædal, Th. and Åhlén, M. Runfynd 1989 och 1990. (Rune finds in 1989 and 1990). *Fornvännen* 87. Stockholm.

The rune finds of the years 1989 and 1990 are dominated by the numerous finds from the large excavations that took place in Sigtuna these years, objects of daily life and bone pieces with inscriptions. One of these is a rib with an enigmatic inscription describing royal virtues. In 1990 two unknown rune stones were found in Uppland, one in Ununge parish, the other in Husby-Årlinghundra parish, adding a new monument to the number of rune stones commemorating the unfortunate expedition eastwards led by Ingvar the Far-travelled c. 1040. A number of inscriptions on finds from excavations in Skara in the province of Västergötland, as well as Västmanland and Närke are also presented.

Helmer Gustavson, Thorgunn Snædal and Marit Åhlén, Riksantikvarieämbetet, Box 5405, S-11484 Stockholm, Sweden.

Närke, Örebro

I samband med arkeologiska undersökningar i kvarteret Tryckeriet 10 i Örebro 1988 påträffades ett fragment av en laggskålsbotten (fynd 695, fig. 1), ca 7×3 cm stort, i ruta 6/611, lager 65/67, daterat till 1200–1350. Runverket fick kännedom om fyndet i augusti 1991. Med topparna mot botten yttre kant finns övre hälften av troligen 6 runor inskurna. Läsningen är osäker eftersom så stor del av tecknen saknas. Inskrift: - - m - - o.

M. Å.

Södermanland, Stenkvista socken, Kolunda

I juli 1990 anmälde Kerstin Bergengren vid Eskilstuna museer att ett fragment av den försvunna runstenen Sö 115 Kolunda hade återfunnits (fig. 2). Fyndet gjordes redan hösten 1989 av lantbrukaren Sivert Larsson, Kolunda, i samband med plöjning. Först den 16 juli året efter vände han emellertid på stenen och upptäckte runorna.

Stenen låg i åkerkanten mittför allén som leder upp till gården. Med all säkerhet är den platsen identisk med den plats som uppges för runstenen i Peringskiölds Monumenta 1686:

"Emellan Koolunda och Steenvista Kiörka öfwer en Broo", och "Kolunda hage öfwer en rennill".

I sin ännu otryckta samling *Öster Rekarne Härads fornlemningar* (ATA) säger O. Hermelin att han hittat stenens övre hälft (dvs. det nu återfunna fragmentet) och en del av stenens nedre del "i Kolunda hage". (Denna uppgift finns under Hermelins teckning av fragmenten. I textdelen uppger han att stenen fanns mellan Hagstugan och närmsta gård i Kolunda. Den uppgiften måste vara felaktig eftersom Hagstugan ligger väster om Kolunda och ingenting tyder på att fragmenten flyttats.)

När Erik Brate inventerade stenarna i Rekarne 1897 inför publiceringen av den första delen av *Södermanlands runinskrifter* återfann han endast det lilla fragmentet, medan stenens övre del var borta. Den har alltså först nu återfunnits. Det lilla fragmentet fotograferades av Brate och är avbildat i *Södermanlands runinskrifter*, pl. 53. Det har troligen haft passning till toppstycket. Detta fragment eftersöktes förgäves av E. Wessén på 1930-talet och har ännu inte återfunnits.

Det nu hittade fragmentet har utgjort drygt övre hälften av runstenen enligt avbildningen

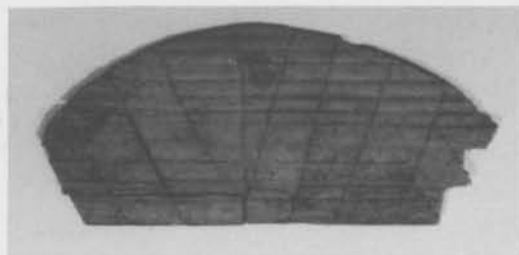

Fig. 1. Fragment av laggskålsbotten med rester av runor funnet i Örebro. Foto UV-M (ATA). – Fragment of base of a coopered bowl with runes found at Örebro.

i *Bautil* (B 750). Det är 140 cm långt, 82 cm brett och 34 cm tjockt. Runhöjden är 10–12 cm.

Materialet är gråsvart, strimmig, spräcklig gnejsgranit ganska finkornig med inslag av vita och svarta kristaller. Ristningsytan är gropig och ojämn och inskriften är mycket nött och svårläst på grund av trampslitning. Ornamentiken är också nernött och kan knappast följas i alla detaljer. Stenens strimmighet gör det ställvis mycket svårt att avgöra skillnaden mellan rester av ristningen och vittringsfäror-na i stenen.

Inskrift:

... auk : pua - - - - -
5 10 15

puoti : li - - ultie - - -
20 25 30

fapur - - -
35

Fig. 2. En återfunnen del av runstenen Sö 115 från Kolunda, Stenkvista socken, Södermanland. Foto Th. Snædal (ATA). – A rediscovered fragment of the rune stone Sö 115 Kolunda, Stenkvista parish, Södermanland.

Till läsningen: I 1 **a** är huvudstaven ytterst grund, basen är bortvittrad, bistaven är grund och osäker. 2 **u** är grund men säker. I 3 **k** är den övre delen tydlig, huvudstavens nedre del är delvis bortnött. Därefter skiljetecken i form av två punkter. 4 **þ** är mycket grund, men kan följas i sin helhet. Huvudstaven i 5 **u** är utnött och bistaven är grund och osäker. I 6 **a** är huvudstavens övre del bortnött. Av runa 7 återstår svaga spår av huvudstaven.

Därefter ett 12 cm långt parti utan säkra spår av runor. Av runorna 9–16 återstår ytterst diffusa rester av huvudstavarna. Av 17 **þ** återstår grunda rester. 18 **u** är vittrad men säker. Av den övre huvudstaven i 19 **o** återstår inga säkra spår, den nedre är grund men säker. Av 20 **t** återstår huvudstavens nedre del och ytterst svaga rester av den högra bistavens spets kan skönjas i en brottskada i kanten. 21 **i** kan följas i sin helhet. Därefter skiljetecken i form av två punkter. 22 **l** är säker. Toppen av 23 **i** är bortnött. Av runa 24 återstår huvudstavens nedre del. Av runa 25 återstår en diagonal bistav snett nedåt höger. Det kan röra sig om rester av en **n**-runa eller om man får tro på Bautils avbildning, rester av en **h**-bistav.

I 26 **u** ansluter bistaven till ramlinjen, ej till huvudstaven. 27 **l** är tydlig. I 28 **t** är bistavarna utvittrade men säkra, de ansluter till ramlinjen. I 29 **i** finns en stor rund utvittring vid runans mitt, det rör sig troligen inte om stinging. I 30 **u** är bistaven utvittrad och osäker. Av runa 31 återstår diffusa rester av huvudstaven. Därefter inga säkra spår av runor i denna rad.

Av 32 **f** återstår diffusa rester av bistavarna. Bistavarna i 33 **o** är grunda men säkra. 34 **p** är ytterst grund och diffus. Huvudstaven i 35 **u** är nästan helt bortnött. 36 **r** är grund men kan troligen följas i sin helhet, bistavens nedre del är mycket svag. Av runorna 37–39 återstår endast mycket osäkra rester. Därefter inga spår av runor.

Bautils avbildning av stenen ger följande läsning, som återges i Södermanlands runinskrifter:

**uiulfr : auk þual ftiii : auk þuoti : litu : rais - at
: hulteu fopur : sin**

Brates översättning: "Viulv och Älvdisa, de båda, och Trotte läto resa (stenen) efter Hol(m)därv, sin fader."

Denna översättning är mycket osäker. Av personnamnen är det endast det första, *Viulfr*, som är tillfredsställande tolkat. Det är också möjligt att runföljden **þuoti** återger mansnamnet *þrotti*.

Det fragment som Brate undersökte och fotograferade 1897 ligger troligen ännu kvar i åkern. Den nu återfunna delen av runstenen kommer att resas på andra sidan av landsvägen mittemot fyndplatsen, vid norra sidan av allén som leder upp till gården.

Th. S

Uppland, Husby-Ärlinghundra kyrka

I februari 1990 återfann jag runstensfragmentet U 434 i Husby-Ärlinghundras bogårdsmur (fig. 3).

De äldsta uppgifterna om denna sten är från 1600-talet. Enligt Peringskiölds Monumenta fanns stenen i "Husby vestra stiglucka". Avbildningen i *Bautil*, nr 177, visar att stenens övre del då var i behåll.

När stigluckan revs på 1720-talet kom stenen fram och låg tydligen därefter på kyrkogården. När Richard Dybeck besökte kyrkan på 1860-talet var ena delen av stenen försvunnen medan den andra låg i nordvästra bogårdshörnet (Dybeck, *Svenska Runurkunder II*, 1865, nr 213). Där återfann jag det av Dybeck undersökta fragmentet den 19 februari 1990. Det låg med den ristade sidan nedåt överst i bogårdsmuren.

Fragmentet har utgjort en del av stenens

Fig. 3. Ett återfunnet fragment av runstenen U 343, Husby-Ärlinghundra kyrka, Uppland. Foto Th. Snædal (ATA). – A rediscovered rune stone fragment at Husby-Ärlinghundra Church, Uppland.

vänstra sida. Materialet är mycket mörkgrå, finkornig granit, dess storlek är 52×50×27 cm. Ristningsytan är slät och ställvis flagrad. I den vänstra kanten syns rester av en runslinga där samtliga runor är avslagna i sina toppar. Endast den inre ramlinjen är i behåll; innanför den syns rester av ornamentslingor. Nuvarande runhöjd är 6 cm, men den har troligen ursprungligen varit 9–10 cm.

Inskrift:

... t · kiara · uf ...

5

"...lät göra efter..."

Av 1 **t** återstår endast spetsen av den högra bistaven, resten av runan är borta i brottkanten. Av runorna 2–6 saknas topparna, men samtliga är säkra. I runa 6 **a** är bistavens högra spets också borta i brottet. Av 7 **u** är övre delen borta i brottet. Av bistavarna i 8 **f** återstår endast ansättningarna mot huvudstaven.

Fragmentet ligger ännu kvar vid fyndplatsen.

Th. S.

Fig. 4. Runstensfragment i Husby-Ärlinghundra kyrkas bogårdsmur. Foto Th. Snædal (ATA). – Rune stone fragment at Husby-Ärlinghundra Church, Uppland.

Uppland, Husby-Ärlinghundra kyrka

I juli 1984 anmälde Karl Johan Eklund vid Länsmuseibyrån ett runstensfynd i Husby-Ärlinghundra kyrkas bogårdsmur. Upptäckaren Arnold Söder, Brista, Märsta, hade i sin tur anmält fyndet till Sigtuna museum (fig. 4).

Före anmälan till Runverket granskade Karl Johan Eklund fyndet tillsammans med personal från Sigtuna museum. 1991 blev fragmentet dock rengjort och läsningen av inskriften fastställd.

Fragmentet ligger som hörnsten i bogårdsmurens sydvästra hörn. Den ristade sidan vetter mot söder. Materialet är grå granit med inslag av brunaktiga och svarta kristaller. Ytan är oslät och porös och ristningen är grund och vittrad. Fragmentets storlek är 72×68×49 cm. Runhöjden är 7–10 cm.

Fragmentet har utgjort mitten av stenens nedersta del. Ristningen består av kopplet och den nedersta delen av de båda runslingorna.

Inskrift:

...:stin:þansi...u-...a:aftr...

5

10

15

"... denna sten... efter..."

I s är grund men säker. Av bistavarna i 2 t återstår endast mycket svaga rester. 4 n är skrovlig och utvittrad, men säker, den har

dubbelsidiga bistavar. 5 þ är grund men säker; likaså 6 a och 7 n som har bistaven högt ansatt. Runorna 12–15 är grunda men säkra.

Th. S.

Uppland, Husby-Ärlinghundra socken, Arlanda (Måby ägor)

Fredagen den 6 april 1990 anmälde Carl-Erik Lundgren, arbetsbas för vägbygget vid Arlanda flygplats, att en runsten hittats av en av grävmaskinisterna, Hans Karlsson. Påföljande måndag, den 9 april, granskade jag fyndet. Stenen låg i schaktkanten för den nya vägbanan söderut, ca 1 km nordost om avfarten från E 4 mot Arlanda. Den låg med den ristade sidan uppåt, troligen har den vänts av en grävmaskin när viltstängslet flyttades vintern 89–90 inför breddningen av vägen. Ett mindre fragment av stenen låg intill den stora delen. Då stenen inte låg kvar såsom den troligen legat tills vägarbetet började kan stenens ursprungliga placering inte fullständigt rekonstrueras (fig. 5 och 6).

Det stora fragmentet utgör stenens nedre del med basen; dess största höjd är 166 cm, bredden vid basen är 173 cm. Stenen har en ovanlig form, vänstersidans tjocklek är bara 10–15 cm, medan den högra är 30–60 cm tjock. (Troligen har en klyvning av stenen misslyckats så stenens nedre del ser ut som ett bastant stenbock medan den övre delen är en tunn skiva.) Toppytans största tjocklek är 40 cm. Brottytan är inte färsk. Det syns att stenen har legat med ristningsytan nedåt, halvt nedsjunken i marken. Baksidan är bevuxen med lavar, vilket visar att den inte varit helt täckt av jord.

Det andra större fragmentet består av mitten av stenens övre del, dess storlek är 73×68×45 cm.

För att undersöka om fler fragment av stenen fanns i området och för att försöka fastställa stenens ursprungliga läge gjorde arkeologen Leena Drenzel från Sigtuna museer en arkeologisk undersökning av fyndplatsen den 18–23 april 1990. Vid utgrävningen hittade hon ytterligare två små fragment av stenen (om utgrävningen, se vidare nedan). Det minsta fragmentet mäter 16×21×31 cm och har

Fig. 5. En nyfunnen runsten från Arlandavägen, Husby-Årtinghundra socken, Uppland. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rune stone found near Arlanda airport, Uppland.

direkt passning till toppstyckets vänstra sida. Det andra fragmentet utgör en del av stenens övre vänstra sida och har passning till både toppstycket och nedre delens vänstra del, dess storlek är 35×22×25,5 cm. Fortfarande saknas en del av stenens övre högra sida och en bit av övre vänstra delen; troligen har de kommit med schaktmassorna när den nya vägbanan förbereddes.

Fig. 6. Runstensens fyndplats vid Arlandavägen. Stenen längst till vänster på bilden. Foto Th. Snædal (ATA). – The site of the rune stone.

Eftersom stenen var i vägen för det fortsatta vägbygget flyttades den till Sigtuna den 23 april där den ställdes i museets trädgård. Den 16 maj transporterades fragmenten till Dalby Stenhuggeri i Skåne, där stensemästaren Mats Johansson fogade ihop stenen. De bitar som saknades ersattes med granitsten av liknande utseende.

I hopsatt skick är stenen 230 cm hög. Materialet är ljusgrå ganska finkornig granit med bruna inslag. Inskriften är ristad i två "glossögda ormar" som hålls ihop upptill och nedtill med enkla koppel. Mitt på ristningsytan finns ett flät Kors. Runhöjden är 4–10 cm. Inskriften är ganska ojämnt huggen och ristningslinjernas bredd och djup varierar, likaså avståndet mellan runorna. Ristningsytan är mycket ojämn och skrovlig och ristaren tycks inte ha bearbetat den nämnvärt innan ristningen applicerades; den är dock tydlig och lättläst.

Inskrift:

x kunar : auk biurn : auk x þurkrimr x ra -

5 10 15 20 25

... tain : þina · at þurst ...

30 35 40

x bruþur sin : is uas austr : tauþr · m ... ari

45 50 55 60 65 70

x auk x karþ ... u þisi

75 80

Gunnarr ok Biorn ok Þorggrimr ræistu stæin þenna at Þorstæin broður sin. Es was austr dauðr me[ð Ingv]ari. Ok gærðu [br]o þessi.

"Gunnar och Björn och Torgrim reste denna sten efter Torsten, sin broder. Han blev död österut med Ingvar. Och gjorde denna bro(?)"

Till läsningen: Inskriften inleds i den vänstra slingan med ett litet kryss. Runorna 1–19 är säkra. Mellan huvudstaven och bistaven i 20 k finns en grund fördjupning som skulle kunna vara rester av en stingning. Runorna 21–24 är välbevarade. I 25 r är bistavens nedre del skadad i en flagring. I 26 a är toppen borta i brottet. Av runa 27 återstår den nedre hälften av huvudstaven. (Tre runor ... sa s ... har troligen funnits på denna försvunna del av ristningen.) Av 28 t återstår huvudstavens nedre hälft och den yttersta spetsen av den

högra bistaven. I 31 **n** är bistaven ganska högt ansatt på grund av ytans skrovlighet. I 34 **n** är huvudstaven borta i brottskadan medan bistavens toppar är bevarade i brottkanterna. Övre delen av bistaven i 35 **a** finns på den lilla flisan som har passning till toppstycket. Runorna 36–40 är säkra. 41 **s** är spegelvänd. Av 42 **t** återstår huvudstavens övre del och den vänstra bistaven.

Därefter fortsätter inskriften i den högra slingan, framför den första runan finns svaga rester av ett skiljetecken i form av ett litet kryss. Runorna 43–67 är välbevarade. I 62 **t** är högerbistaven utvittrad men kan följas i den nedre kanten. Efter 67 **m** saknas en del av stenens högra sida.

Inskriften fortsätter sedan på toppstyckets högra sida. I 68 **a** är huvudstavens bas borta i brottet. Runorna 69 **r** och 70 **i** är välbevarade. Den återstående delen av inskriften är ristad i en ojämn och vittrad yta, runorna är dock säkra. I 76 **r** kan bistavens nedre del endast följas i sin ristningsbotten; basen är borta i brottet. Av runa 77 **p** återstår huvudstavens övre del och bistavens ansättning mot huvudstaven, resten av runan är borta i brottskadan. Därefter har en del av inskriften gått förlorad med den försvunna delen av högerkanten. Slutet av inskriften står på huvudfragmentet, vid det högra drakhuvudet, runorna är endast 4 cm höga: **upisi**. 78 **u** kan vara antingen slutet av det förra ordet (**karpu**) eller slutet av ett annat ord som börjat högre upp på stenen (**bru**). 79 **p** är grund men säker. Runorna 80–82 är ristade diagonalt ovanför och t. h. om 79 **p**.

Trots skadorna i stenens övre högra kant, där 4–5 runor saknas, råder det knappast något tvivel om att inskriften skall suppleras **m[iþ iku]ari**, "med Ingvar". Det stod därför klart redan från början att nyfyndet var en Ingvarssten. Den östligaste av de hittills 26 säkert kända Ingvarsstenarna. Vid Steninge slott i Husby-Ärlinghundra socken, en knapp mil sydväst om Arlanda, fanns en Ingvarssten, U 439, som på 1600-talet lades in i en stenbrygga vid slottet. Den stenen var troligen ristad av samme ristare som nyfyndet. Sannolikt har den ristaren också ristat Ingvarsstenen U 661 i Håtuna socken. Om Ingvarsstenar se

Wessén, 1960, s. 30–46; Larsson, 1990 och där anförd litteratur.

Inskriftens slut är också skadat, men det mest sannolika är att det skall rekonstrueras till **karþ[u br]u þisi**. Därmed är Arlandastenen den enda Ingvarssten som också omtalar ett brobygge.

Som tidigare nämnts gjordes en arkeologisk utgrävning strax söder om fyndplatsen intill den stora jordbundna stenen. Ett ca 12 meter långt område mellan viltstängslet och den nya vägbanan avtorvades. Vid schaktningen framkom en tydlig grusväg, ca 3–3,5 meter bred; gruslagrets tjocklek var ca 10–30 cm. Vägen går i väst-östlig riktning och är säkerligen en rest av en gammal väg som har fört österut från Måby och vidare mot sydost över Ärlinghundra häradsallmänning och så småningom anslutit sig till landsvägen söderifrån från Norrsunda.

Runstenen har stått sydväst om stenhällen, norr om vägbanan och ristningen har varit vänd mot syd eller sydost. Strax öster om runstens plats, där Arlandavägen nu går, fanns ett låglänt och sankt område som på äldre kartor kallades *Maren*. En å eller en bäck rann genom området. Över detta sankområde har Torstens bröder anlagt sin bro.

Av uppenbara skäl kunde stenen inte resas på fyndplatsen. Någon lämplig plats i anslutning till Arlandavägen fanns heller inte. Genom tillmötesgående från Luftfartsverket ställdes utrymme till förfogande i den nya inrikseshallen *Arlanda 2*. Stenen transporterades från Dalby till Arlanda den 23 april; den restes sedan och göts i en låda av rostfritt stål, 70×190 cm. Stenen placerades vid fönstret, ca 10 meter till höger om ingång A, mellan den entrén och utgången till förbindelsekorridoren till inrikes 1.

Den 17 maj 1991 avtäcktes den restaurerade och uppmålade stenen vid en högtidlig ceremoni i Luftfartsverkets regi.

Th. S.

Uppland, Sigtuna, Mariakyrkan

I januari 1990 anmälde Henrik Williams, Uppsala, till Runverket att han uppmärksammat ett runstensfragment inmurat i norra

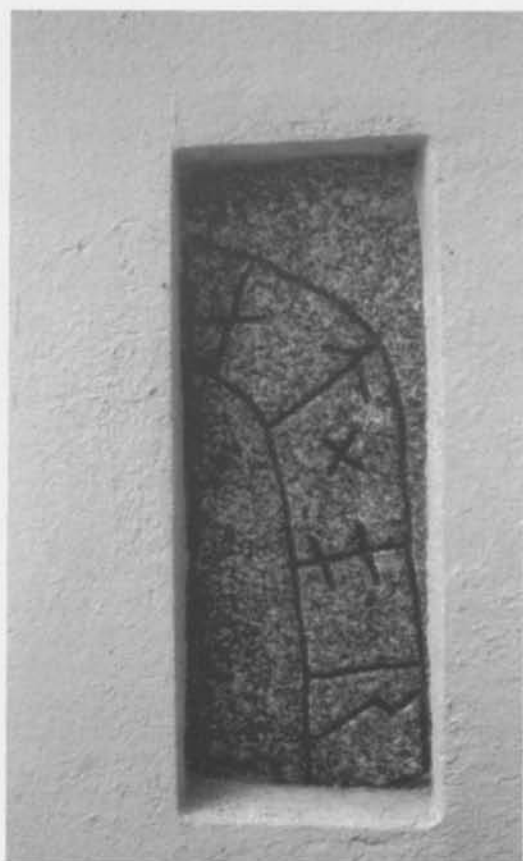

Fig. 7. Runstensfragment i Gernerska gravkoret vid Mariakyrkan i Sigtuna, Uppland. Foto Th. Snædal (ATA). – Fragment of a rune stone at St. Mary, Sigtuna.

väggen av det Gernerska gravkoret vid Mariakyrkan i Sigtuna (fig. 7).

Fragmentet sitter i en ca 4 cm djup "nisch" i väggputsen nära det nordvästra hörnet. "Nischen" är 35 cm lång och 15 cm bred, vilket också tycks vara fragmentets storlek. När fragmentet kom fram har inte gått att fastställa, men efterforskningarna kommer att fortsätta.

Materialet är mörkgrå grovkornig granit. Runorna är djupa och tydliga. Runhöjden är 10 cm.

Inskrift: ...at x or... "... efter Orm(?)..."

Den första runan är skadad i toppen genom flagring. Namnet *Ormr* är belagt ett tiotal gånger i det svenska runmaterialet.

Th. S.

Uppland, Sigtuna

I samband med arkeologiska undersökningar i kvarteren Trädgårdsmästaren, Urmakaren och Ödåker under åren 1989 och 1990 har 14 runristade ben- och hornföremål, en elfbenskam, ett kopparbleck och 4 runstensfragment påträffats. Här lämnas redogörelser för runinskrifterna. Beskrivning av fyndomständigheter liksom arkeologiska kommentarer kommer att ges i framtida publikationer om utgrävningarna i Sigtuna. De här nedan redovisade fynden har påträffats i lager som preliminärt daterats till 1000-, 1100- och 1200-talen.

Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren

Fynd 14057 (fig. 8). Dubbelkam av elfben funnen 1989 i ett lager som daterats till senare delen eller slutet av 1000-talet. (Viking og Hvidekrist nr 598.) Den är 78 mm bred och 96 mm hög. På den ena sidan, i fältet mellan kammens tänder, finns en dekor i form av två (rov)fåglar som sitter mittemot varandra med huvudena åt samma håll. I motsvarande fält på andra sidan är ett liggande lejon utskuret.

På denna sida, längst ned på kammens högra kant är fyra runor inristade. De är djupt skurna och välbevarade, 5–6 mm höga.

Inskrift: **kunt**

3 n har dubbelsidig bistav, likaså 4 t.

Eftersom runinskrifter på vikingatida kammar ofta innehåller ägarens eller tillverkarens namn är det rimligt att tänka sig att de fyra runorna innehåller ett namn, eller början till ett namn. Närmast till hands ligger väl mansnamnet *Knutr*, Knut, men då får man anta att ett par runor blivit omkastade och att nominativändelsen saknas. En annan möjlighet är att runorna utgör början till ett namn med förleden *Gunn-*, exempelvis *Gunndiarfr*, *Gunndis* eller liknande.

Kammen, liksom de andra tre elfbenskammar som hittades under utgrävningarna kommer från det bysantinska intresseområdet enligt arkeologerna, men tillverkningsorten har inte fastställts.

Th. S.

Fig. 8. Dubbelkam av elffenben från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 14057. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rune-inscribed comb of ivory found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

Fynd nr 21187 (fig. 9). Nål av ben funnen i kv. Trädgårdsmästaren i september 1989 i ett lager som daterats till senare delen eller slutet av 1000-talet.

Nålen är 120 mm lång. Dess övre del är avfasad och formad till en bred platta eller huvud, den största bredden upptill är 32 mm. I "huvudets" nedre del, 5 mm innan det avsmalnar till nål, finns ett runt hål 5 mm i diameter. Mellan detta hål och den övre kanten har sex runor skurits in. De är grunda men tydliga och ingen tvekan råder om läsningen. Runhöjden är 21–25 mm.

Inskrift: **nupþu**
5

I **n** har dubbelsidiga bistavar, den högra är dock betydligt grundare än den vänstra. Bistaven i **2 u** och **6 u** är mycket lågt ansatt, ungefär på halv runhöjd. På nedre delen av huvudstaven i **2 u** finns ett par korslagda rispor som vid hastig blick kan påminna om en **h**-bistav. Granskning i mikroskop visar dock att

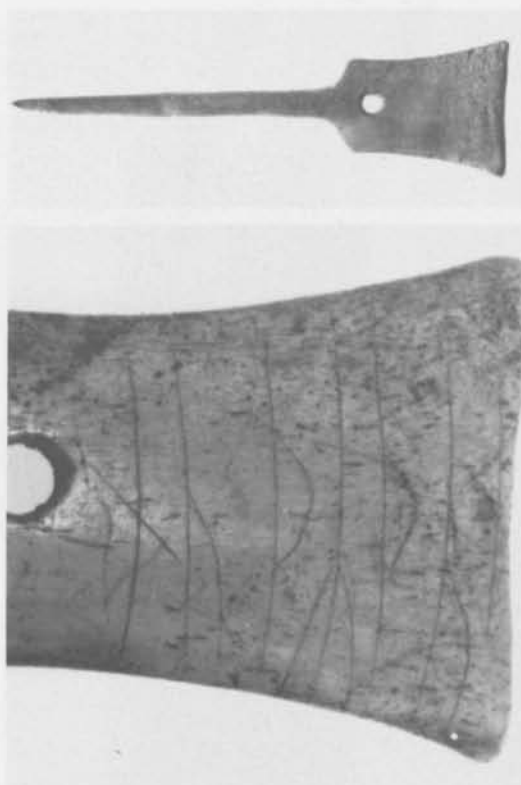

Fig. 9 a–b. Nål av ben med runinskrift från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 21187; (b) dubbel skala. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rune-inscribed bone needle from Sigtuna, Trädgårdsmästaren; (b) scale 2:1.

det rör sig om tillfälliga rispor. Nedre delen av bistaven i **5 þ** når inte ända fram till huvudstaven. Efter **6 u** intill kanten finns ett lodrätt streck inristat; det är dock grundare och kortare, 19 mm, än runorna och kan knappast höra till inskriften.

Trots att runorna är lättlästa ger inskriften ingen omedelbar språklig mening. Det finns inget skiljetecken, vilket gör det svårt att avgöra om den består av ett eller flera ord.

Lika svårt som att ge en tolkning av inskriften är att bestämma vad föremålet har haft för funktion. Enligt arkeologerna är det för stort för att ha använts vid nålbindning. En möjlighet är att det är en dräknål och att hålet har använts som fäste för en ögla.

Th. S.

Fig. 10. Benfragment med runskrift från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 9569. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Bone fragment with runic inscription found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

Fynd 9569 (fig. 10). En tillformad benbit, 12 cm lång och med ena sidans kant fint vågformad, bär inskriften *inþi*. Runorna står mitt på benbiten. Inskriften ger inte någon språklig mening.

Fynd 11901 (fig. 11). På ett 9,5 cm långt avbrutet revben finns runor ristade på båda sidor.

Inskrifter: a) *purli* b) - *aa* - - *x fyr* x *ulr* -

Kommentar till läsningen. Sida *a*. Alla runorna är klara och tydliga. *þ* har en kortare huvudstav än de övriga och slutar ett stycke ovanför benbitens nederkant. *u*-runans bistav går rundad ner mot basen och böjer längst ner av in mot huvudstaven. *i* står långt ifrån brottkanten. Inga spår av någon bistav finns. Sida *b*. Inga runor har funnits t. v. om de bevarade. Av de fyra första runorna är endast nedre hälften bevarad. På den andra runan syns en *a*-bistav tydligt (om runan varit *o* måste den andra bistaven ha varit mycket högt placerad). *y*-runan är tydligt stungen. *t*-runan har bistav på båda sidor, men den vänstra är tydligare ristad än den högra. Just i brottkanten syns en huvudstav.

purli torde vara ett sammansatt mansnamn med förleden *Þor*-. Efterleden *li* är svårare att genomskåda. Det finns några i runinskrifter belagda mansnamn på *-li*, som t. ex. Vg 45 *hragli*, Sö 48 *kiuli* och Sö 96 *begli*. Alla är dock s. k. fetstilsbelägg, dvs. inget av dem har kunnat ges en säker tolkning. *purli* skulle eventuellt också kunna vara en kortform *Þorli* till t. ex. *Þorlæifr* på samma sätt som *Gulli* till *Guðlæifr*.

Inskriften på sida *b* är så skadad att den inte

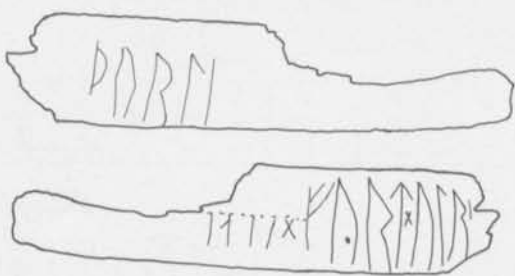

Fig. 11. Benfragment med runskrifter från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 11901. Foto B. A. Lundberg (ATA) samt renritning av C. Bonnevier. Överst sida *a*. – Bone fragment with runic inscriptions found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren. Top: side *a*.

kan ges någon säker språklig tolkning. *fyr* torde utgöra ett fullständigt ord, eftersom det är omgivet av ordskiljande tecken. Det förekommer dock emellanåt i runinskrifter att sådana tecken placeras även mitt i ord. Det är tänkbart att *fyr* avser participformen av verbet *föra*, men utan kontext är det omöjligt att säga något bestämt.

Fynd 15335 (fig. 12). Ett fint tillformat, runt, mot fästet avsmalnande skaft av horn, 7 cm långt, har försetts med inte mindre än tre runinskrifter. Två är *fuþark*-inskrifter (*a* och *b*) och den tredje är ristad med stavlösa runor (*c*).

Inskrifter:

- a) *fuþorkhniastbml*
 b) *fuþorkhniastbmlr*
 c) *burkaanaiklpinakupusutritri*

5 10 15 20 25

Kommentar till läsningen. Den första *fuþark*-inskriften saknar den sista runan, *R*. Den fick inte plats. Den finns dock med på den andra. Båda radernas *m*-runor är stungna. I *a*-inskriften har *o*-runan ensidiga bistavar till höger medan *a*- och *n*-runorna har dubbelsidiga.

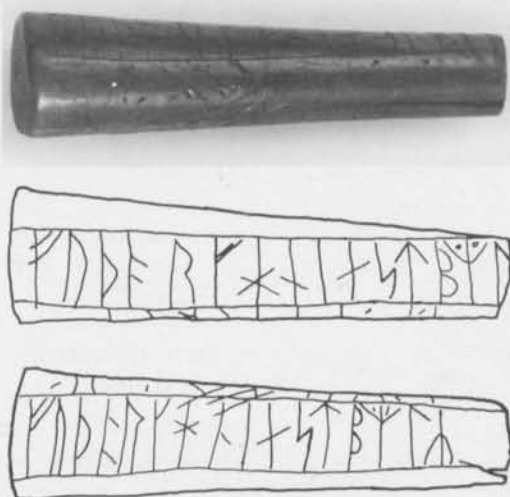

Fig. 12. a-c. Skaft av horn med runinskrifter från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 15335. Foto B. A. Lundberg (ATA) samt renritning av C. Bonnevier. - Antler handle with runic inscriptions, found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

I *b*-inskriften är det bara *a*-runan av dessa tre som har dubbelsidig bistav. Inskrift *c* är placerad mellan de båda *fuþark*-inskrifterna och har *a*-inskriftens undre ramlinje som sin övre och *b*-inskriftens övre som sin undre. Den överkorsas av tre vinklade linjer. Inskriften är, trots de små tecknen, tydlig. I *b* är placerad ca 2 mm över den undre ramlinjen. 2 *u* är endast svagt konvex. Höjden är 2/3 av avståndet upp till övre skriftbandet. 3 *r* har samma höjd som 2 *u* och är lätt konkav. 4 *k* avslutas med en tydlig punkt. 5 *a* är lätt triangelformad medan 6 *a* utgörs av ett tunt streck. Båda är ca 2 mm långa. Vid nedre ramlinjen mellan de båda *a*-runorna finns ett mycket svagt lodrätt streck, 3-4 mm långt. På andra ställen på skaftet, utanför ristningen, finns liknande små streck. Efter noggrant studium av ristningen i mikroskop bedömer jag det inte som troligt att strecket är ristat och tillhör inskriften. Om det skulle vara en runa måste den läsas som *h*. 7 *n* är placerad något lite högre än de båda föregående *a*-runorna. 8 *a* står på samma höjd som *n*-runan och är något triangelformad. Från runa 8 till 15 är inskriften överkorsad av tre linjer i vinkel mot varandra. 9 i går från ramlinje till ramlinje. 10 *k* avslutas med en

tydlig punkt. 11 *l* är placerad endast någon mm under övre ramlinjen och i en av vinkel-linjerna. I en vinkelspets står 12 *þ*. Det lilla lodräta strecket är 3 mm långt och placerat mitt emellan ramlinjerna. 14 *n* och 15 *a* utgörs båda av tunna snedställda streck. 16 *k* avslutas med en lika tydlig punkt som de tidigare *k*-runorna. 17 *u* är något lägre än 2 *u*, men hela skriftbandet smalnar av mot höger eftersom skaftet blir allt smalare. Proportionellt har 17 *u* samma höjd som 2 *u*. 18 *þ* består av två linjer mycket nära varandra. Den andra verkar vara en upprepning, förtydligande ristning, som inte hamnat i exakt samma spår som den första. 19 *u* har samma utseende som runa 17. 20 *s* är något kortare än *k*-runorna och saknar den avslutande punkt dessa runor har. 21 *u* är rakare än inskriftens övriga *u*-runor, men ändå svagt konvex. 22 *t* är lätt triangelformad och placerad nära ramlinjen. 23 och 24 *r* har samma höjd och lätt konkava form. De står dock ca 3 mm från varandra och utgör utan tvekan två separata runor. 26 *t* har en utpräglad triangulär form. Ca 5 mm till höger om 27 i finns ett litet streck uppe vid ramlinjen som eventuellt skulle kunna vara *l*. Avståndet till den föregående runan är dock påfallande stort och linjen är mycket svag och tunn. Sannolikt är det inte någon runa.

Vissa ord i texten med stavlösa runor är urskiljbara, medan andra partier är mera svårtydda. Inskriften inleds med all sannolikhet av ett namn *burka* följt av satsens predikat, verbet *æigha* 'äga' i presens 3:e pers., *a*. Personnamnet *Borgha* är sannolikt en kortform av

Fig. 13. Revbensfragment med runinskrift från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 15592, skala ca 1:1. Foto B. A. Lundberg (ATA). - Rib fragment with runic inscription found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

Fig. 14. Revbensfragment med runinskrift från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 17408. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rib fragment with runic inscription found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

något namn på *Borgh-* eller *-borgh*. *naikl* torde vara beteckningen på föremålet som suttit fäst vid skaftet och *pina þenna* en bestämning till detta. *naikl* är av pronominet i form att döma ett maskulint ord. Vad det kan beteckna för verktyg är svårt att veta. Ett ord besläktat med 'nagel', 'spik' skulle passa bra med runföljden *naikl*, men något sådant ord, som betecknar ett verktyg man kan sätta i ett skaft, har inte låtit sig uppsåras. *kuþusutr* skulle kunna vara ett maskulint personnamn. Någon belagd skandinavisk efterled *-sutr*, *-sultr* eller *-sundr* har inte stått att finna. När det gäller Sigtunamaterialet kan dock även frisiska eller slaviska namnleder tänkas ha varit i bruk. Ett välbelagt inhemskt namn får man om man tillåter sig att förutsätta en felristning. I den stavlösa runradens teckenuppsättning har *s*-runan utseendet \perp och *m*-runan \perp . Om det lilla strecket för *s* är fel för *m*-runans två punkter skulle man få mansnamnet *kuþumutr Guðmundr* med inskott av ett extra *u*. Detta tolkningsförslag är tilltalande eftersom det ger ett välkänt namn. Mindre tilltalande är dock att man då måste laborera med två fel-skrivningar. Det avslutande *riti* skulle kunna vara en felskrivning för *risti* 'ristade'. Åter igen vore det i så fall just *s*-runan som spökar, men den här gången utelämnad. Inskriften avslutas, om spekulationerna skulle vara riktiga, med en ristarsignatur. Något verb med

lämplig betydelse som i pres. konj. eller pret. skulle återges med runorna *riti* har inte heller låtit sig uppsåras. Den med stavlösa runor avfattade texten skulle då kunna ges den osäkra tolkningen *Borgha a naikl þenna. kuþusutr risti(?)*. "Borga äger denna *naikl*. *kuþusutr* ristade (?)."

Fynd 15592 (fig. 13). På ena sidan av ett 6 cm långt avbrutet revben står runorna *uui*. Den andra *i*-runan står nära brottkanten.

Fynd 17408 (fig. 14). Fem runor finns inristade på ett 11 cm långt avbrutet revben.

Inskrift: *iunia*

Kommentar till läsningen. Det är förhållandevis långt mellan *i* och *u*. *u*-runan är tydligt stungen. *n*-runan har bistav endast på vänster sida. *a*-runan står just i högra brottkanten och har en påfallande lång bistav.

Rent formellt vore det kanske möjligt att *iunia* skulle återge ett namn i nom. följt av *a*, pres. sg. 3 pers. av verbet *æigha* 'äga'. Man skulle då få en inskrift som ansluter till den förhållandevis vanliga kategorin "ägar-inskrifter". Det är dock ytterst tveksamt om det avbrutna revbenet varit ett föremål, som någon velat förse med en ägarmarkering. Det sannolikaste är att den avbrutna inskriften inte kan ges någon meningsfull tolkning.

Fynd 17464 (fig. 15). På ett litet sandstensfragment, 18×12 cm, finns övre delen av två ru-

Fig. 15. Sandstensfragment med runinskrift från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 17464. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Sand-stone fragment with runic inscription found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

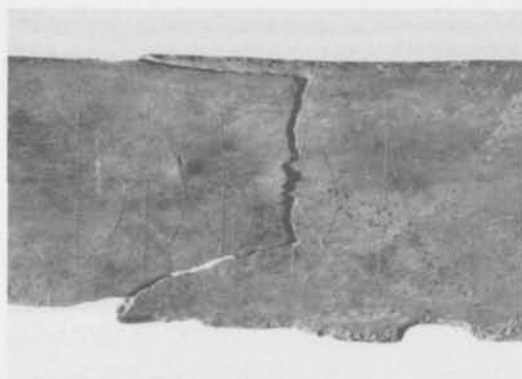

Fig. 16. Revbensfragment med runinskrift från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 17712. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rib fragment with runic inscription found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

nor och en ramlinje. Den första runan har varit **n** eller **o**. En bistav är säker, ytterligare en kan möjligen finnas just i brottkanten. Den andra runan har sannolikt varit **u** eller **r**, möjligen **b** eller **þ**.

Fynd 17712 (fig. 16). Ett 16 cm långt avbrutet revben har försetts med fyra **þ**-runor och en **i**- eller möjligen **a**-runa. Den eventuella bistaven på den femte runan är svag och går från samma nivå som huvudstavens bas upp och korsar huvudstaven ungefär mitt på.

Fynd 17736 (fig. 17). På båda sidorna av ett 7,5 cm långt avbrutet revben finns inristade runor.

Inskrifter:

a) **raþnuenþu**

Rað nu, en þu... "Tyd nu, och du..."

b) **rfri** eller **romi**

Kommentar till läsningen. Sida *a*. Benet är kapat och inte avbrutet till vänster om **r**-runan. Den har varit inskriftens första runa. **a**-runan har ensidig bistav till vänster. **þ**-runans bistav går från huvudstavens topp ända till dess nedre spets. Stingningen på **e**-runan utgörs av en liten grop mitt på huvudstaven. **n**-runan har ensidig bistav till höger. **þ** och **u** närmast högra kanten är skadade där benet är avbrutet. Det råder dock inget tvivel om läsningen. Inskriften har fortsatt på den förlorade delen av benet.

Fornvännen 87 (1992)

Fig. 17. Revbensfragment med runinskrifter från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 17736. Sida *a*. Foto B. A. Lundberg (ATA) samt renritning av C. Bonnevier. – Rib fragment with runic inscriptions found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren. Side *a*.

Sida *b*. De fyra runorna kan läsas på två sätt, antingen som löpande från vänster till höger, eller från höger till vänster. I det första fallet inleds inskriften med en stupad **r**-runa. **f**-runans bistavar är inte rundade utan bildar en vinkel när de viker av uppåt. **n**-runan är av normalrunetyp. Läser man istället från höger börjar inskriften med en spegelvänd **r**-runa följt av en **o**-runa där den undre bistaven börjar i höjd med huvudstavens underkant och går i en vinkel uppåt för att ansluta mot huvudstavens mitt. De fyra runorna står mitt på benbiten.

Verbet *raða* i imperativ förekommer emellanåt i runinskrifter som en uppmaning till läsaren att tyda inskriften. Vad man skall få eller undgå om man tyder runorna har gått förlorat på den bortbrutna biten av benet. Texten på sida *b* ger ingen mening.

Fig. 18. Revbensfragment med runinskrift från Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 19422. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rib fragment with runic inscription found at Sigtuna, Trädgårdsmästaren.

Fig. 19. Revben med runinskrifter. Sigtuna, kv. Trädgårdsmästaren, fynd 22145. Foto G. Jansson (ATA) samt renritning av C. Bonnevier. – Rib with runic inscriptions found at Sigtuna.

Fynd 19422 (fig. 18). Ett 13 cm långt avbrutet revben har försetts med runorna **fuko**. Första resp. sista runan står ett stycke från brottkanten. Det har därför troligen inte funnits några ytterligare runor. Möjligen kan inskriften vara en oavslutad, felaktig *fupark*-inskrift.

Fynd 3148, 4806, 5558, 7899 och 16939. På fyra bitar av revben och en liten hornplatta

(fynd 3148) finns små streck och linjer, som snarare verkar vara skrapmärken, oavsiktligt tillkomna streck eller geometriska figurer än ristade runor.

M. Å.

Fynd 22145 (fig. 19–20). Ett 25 cm långt revben bär på båda sidor tydligt ristade inskrifter med runor. (Viking og Hvidekrist nr 531.)

Fig. 20. Revben med runinskrift; baksidans inskrift (jfr fig. 19). – Rib with runic inscriptions; inscription on the back (cf. fig. 19).

Framsidas inskrift:

kunukr:iar:matr:bestr:han:a f mest:han

5 10 15 20 25 30

iar:þekili

35

"Kungen är frikostigast på mat, han är rikast, han är full av ynnest."

Baksidas inskrift:

mari · selti · rif · a fe mest · aff asa

40 45 50 55 60

"Mar(r)e (?) gav benet. Han är rikast..."

Till läsningen: Runorna på framsidan är tydliga och skarpa. De varierar i höjd mellan 9 och 18 mm. Basen i runa 1 **k** når ej ner i jämnhöjd med de övriga runorna. 6 **r** har öppen form, likaså 13 och 18 **r**. Skiljetecken i form av kolon efter 6 **r**, 9 **r**, 13 **r**, 18 **r**, 21 **n**, 27 **t** och i form av en punkt efter 30 **n**. Högra bistaven i 9 **æ** och vänstra bistaven i 10 **m** tydligt skurna. 15 **e** tydligt stungen med en punkt, likaså 25 och 25 **e**. Nedre bistaven i 23 **f** är kort, dvs. har formen f . Samma utseende har de övriga **f**-runorna i revbenets inskrift. Bistavarna i 34 **þ** och 36 **k** är tydligt skurna. Runorna på baksidan är mer ojämnt skurna och har kantigare former, runhöjden varierar här mellan 12 och 16 mm. 42 **r** har sluten form. Skiljetecken i form av en punkt efter 43 **f**, 48 **i** och 58 **t**. Efter 51 **f** finns en liten skada som kan ha tagit bort ett eventuellt skiljetecken. 45, 54 och 56 **e** är stungna med en punkt. 47 **t** har ensidig bistav. Bistaven i 49 **r** har skurits ända ned till kanten av benet. Till höger om skiljetecknet efter 58 **t** är tre runor inskurna. De står vända upp och ned i förhållande till de föregående runorna. Man måste alltså vrida benet ett halvt varv och läsa från vänster till höger. Runföljden 62–64 **asa** är skurna strax intill den avbrutna sidan av benet.

En jämförelse av runornas utseende och ductus tyder på att baksidas runor skurits in av en annan person än den som skurit in framsidas.

Inskrifterna på benet är fullständigt bevarade och ingen tvekan råder i läsningen. Tolkningen av framsidas inskrift, som består av tre påståendesatser, erbjuder endast vissa svårigheter. Texten där kan ses mot bakgrunden av ett vanligt litterärt tema i forntiden: den

frikostige hövdingen. Det kommer till uttryck i Beowulfskvädets prisande av den döde hjälten som *manna mildust* 'frikostigast av män'. Och i en del inskrifter på vikingatida runstenar beröms den döde för sin frikostighet med mat. På Våppebysten U 703 i Veckholm prisas den döde för att han varit *manr matar godr ok malrisinn* 'en frikostig och värtalig man' och på Krageholmsstenen DR 291 i Sövestad får den döde lovorden '*hann var bæztr bomanna och mildastr matar*'. Karaktären av topos understryks av versen *Fannka ek mildan mann / eða svá matar góðan* i Havamal v. 39. (För en översikt av förekomsten av uttrycket på runstenar se Sven B. F. Jansson 1984, s. 131 ff.) Runföljden 1–6 **kunukr** svarar mot ett runsvenskt *kunungn*. Ordet finns tidigare endast belagt i inskriften på runstenen U 11 Hovgården på Adelsö, drygt tre mil söder om Sigtuna. I den inskriften nämns Tolir som 'konungens bryte i Roden' (**tolir bry(t)i kunuki**). Det enda parti i framsidas inskrift som bjuder på något problem är tolkningen av runföljden **han:afmest**. Den transkribering av runföljden som ligger närmast till hands är *Hann a fe mest*, dvs. 'Han är rikast'. Om denna normalisering är riktig har ristaren glömt att skära in en **e**-runa efter 23 **f**, om nu denna inte skall förstås som en begreppsruna på samma sätt som runan **m** kan stå som tecken för ordet *maðr* 'man'. Denna tolkning är mer tilltalande än att räkna med att skrivaren t. ex. avsett en runföljd **han:kaf mest**, dvs. 'Han gav mest' som ju förutsätter att skrivaren glömt bort att rista en **k**-runa samtidigt som den innebär en omotiverad tempusväxling från presens till preteritum.

Om man jämför inskriften som den står inskuren på revbenet med en normaliserad återgivning av den – *Kunungkr er matar bæztr. Hann a fe mæst. Han er þekiligr* – kan man iakttaga en del intressanta ordformer. Nominativändelsen tecknas med **r** inte med ett väntat **n** i **kunukr**. Runföljden **ia**r torde återspegla en bruten form *ia*r eller *ia*er, medan skrivningen **matr** är mer svårförståelig. Här skulle man ha väntat sig en genitivform *matar* 'med avseende på mat'. Skrivningen **þekili** kan, om det inte rör sig om ett ristningsfel, återspegla konsonantbortfall i trycksvag ställning i uttalet.

Hur inskriften på revbenets baksida skall förstås är något mer problematiskt. Runföljden **seltirif** förstås enklast som runsvenskt *sel-di rif*, dvs. 'överlämnade, gav revbenet'. De därpå följande runorna **afemest** bildar en subjektlös sats 'Han är rikast'; det är då en återspeglning av ett ålderdomligt stadium, där subjektordet inte behövde utsättas, om sammanhanget visade vad som åsyftades. I detta fall avses den person som "gav revbenet" och som namnges med runorna **mare**. Hur det skall tolkas är ovisst. Jungfru Maria kallades ibland i folkmun Mare. I ett pergamentbrev i universitetsbiblioteket i Uppsala från 1387 utställt i Sörby i Uppland om jord i Kullerstad i Östergötland nämns en husfru Mare (1387 20/5), vilket väl svarar mot kvinnonamnet Maria. Att jungfru Marias namn skulle ha använts som profant kvinnonamn vid den tid då revbenet runskars är dock osannolikt. Någon anknytning till ett inhemskt personnamn har jag inte kunnat finna. Möjligen skulle det kunna röra sig om ett binamn Mare bildat till det från nordiska dialekter kända *mare, mari* 'stödjande balk eller stock'.

Runföljden **asa** kan avse kvinnonamnet Åsa. Men ristaren har kanske bara velat leka med runor. Om man vrider på benet ett halvt varv blir läsningen nämligen också **asa**.

De tre runorna **aff** ger inte någon omedelbar mening. Eftersom **af** och **afe**, sannolikt avseende *a fe* 'ha ägodelar el. egendom, vara rik', finns i inskrifterna på benet, kan det ju tänkas att runföljden 59–62 **aff** skall förstås som *a fe*. I så fall kan det hypotetiskt kopplas samman med **asa** om dessa runor står för *Asa*.

Det är lätt att ge en översättning av inskrifterna men svårare att komma åt avsikten med dem. De är kortfattade och saknar en inre kontext, inte heller finns det någon säker yttre anknytning i fråga om avsikt, händelse eller plats. De ge snarast intryck av att vara tillfällighetsinskrifter. Kanske Mar(r)e har ordnat till ett dryckesgille rikt på kött och dryck och – med viss självgodhet – låtit runinskriften berättas om det och om sitt välstånd. Tänkbart är då att en annan av dryckesbröderna påmint om den person som i än högre grad var en förutsättning för deras välmående: kungen.

H. G.

Fig. 21. Revbensfragment med runinskrift från Sigtuna, kv. Urmakaren, fynd 64, skala 1 : 1. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rib fragment with runic inscription found at Sigtuna, Urmakaren; scale 1 : 1.

Kvarteret Urmakaren

Fynd 64 (fig. 21). På en 3,5 cm lång revbensbit står två **s**-runor. Mellan dem finns ett litet diagonalställt streck, dock längre än ett ordskiljande tecken.

Fynd 1358. På en 3 cm stor bit av ett revben finns några ristade linjer, som snarare utgör ett geometriskt mönster än runor.

Fynd 3258. På en 17×8 cm stor sandstensskärva finns skishuggna linjer, som möjligen kan ha varit del i ett ornamentalt mönster.

Fynd 4581 (fig. 22). En endast 3 cm lång bit av ett revben har runor på båda sidor.

Inskrifter: a) t · $\overset{\sim}{\text{pukkir}} \cdot \text{m}$ b) iku p

Kommentar till läsningen. Sida a. Runinskriften begränsas av en övre ramlinje. Nertill går runorna mot benets kant. Den tredje runan är en bindruna **uk**, eller kanske snarare en korrektion. Från huvudstavens mitt utgår en **k**-runas bistav och från dess topp en **u**-runas. De båda bistavarna korsar alltså varandra. Runorna 2–6 **pukkir** kan stå för mansnamnet *Por-*

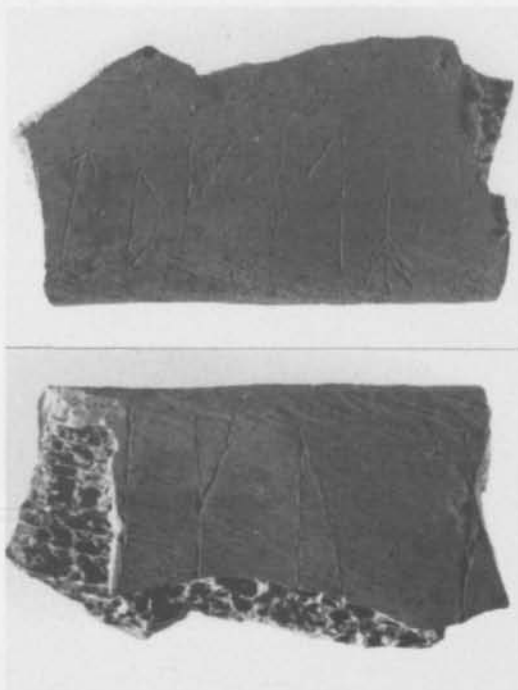

Fig. 22 a–b. Revbensfragment med runinskrifter från Sigtuna, kv. Urmakaren, fynd 4581. Överst sida a. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Rib fragment with runic inscriptions found at Sigtuna, Urmakaren. Top: side a.

gæiRR med utelämnat *r*. \widehat{uk} bör då läsas som enbart *u* och förstås så att ristaren först skurit en *k*-runa, upptäckt sitt misstag och rättat den till ett *u* för att därefter rista *k*-runan. Sida b. Det är ett avsevärt avstånd mellan *u* och *p*. *iku* kan vara kvinnonamnet *Inga* i oblik form, men det är ytterst osäkert. Det kan i praktiken vara vilket ord som helst som slutar på *iku* eftersom *i*-runan står just i brottkanten.

Fynd 4647. En liten 7×3 cm stor sandstensbit med rester av murbruk bär spår av huggna linjer.

Fynd 4648. På en granitskärva, 7 cm lång och 5–2 cm bred, finns större delen av en *r*-runa. I övre brottkanten finns avslutningen på en linje, som antingen bör ha varit ett skiljetecken eller spetsen av ett kortkvist-*s*. Strax till höger därom finns resten av en bistav till antingen *a*, *h* eller *o*.

Fig. 23. Revbensfragment med runinskrifter från Sigtuna, kv. Ödåker, fynd 1. Foto B. A. Lundberg (ATA) samt renritning av C. Bonnevier. Överst sida a. – Rib fragment with runic inscriptions found at Sigtuna, Ödåker. Top: side a.

Kvarteret Ödåker

Fynd 1 (fig. 23). På ett 9 cm långt revben, avbrutet i båda ändar, finns runor ristade på båda sidorna.

Inskrifter:

- a) fastlaug fikr · ok : kola
 5 10 15
 b) rif:nauts
 20 25

Kommentar till läsningen. Sida a. 2 och 6 *a* har dubbelsidig bistav. 3 *s* är av kortkvisttyp. 4 *t* har bistavar åt båda håll. 8 *g* har en avlång stingning mycket nära bistaven. De båda bistavarna på 9 *f* är lika långa, den undre när alltså inte upp till full höjd. Det finns inga spår av någon bistav vid 10 *i*. Några små gropar som finns nära staven ser inte ut att vara ristade. 11 *k* är inte stungen. 12 *r* har en bistav som går in mot huvudstaven på mitten. 13 och 16 *o* har dubbelsidiga bistavar, som går uppifrån vänster ner mot höger. 18 *a* har

Fig. 24. En nyfunnen runsten från Ununge socken, Uppland. Foto M. Åhlén (ATA). – Rune stone found in Ununge parish.

förlorat huvudstavens topp i brottkanten. Bistaven är dubbelsidig. Sida *b*. Brottkanterna är långt från första resp. sista runan. Inskriften är alltså fullständig. Bistaven på 19 *r* går in mot huvudstaven. 22 *n* och 23 *a* har båda dubbelsidiga bistavar. *t* och *s* är en binderuna.

fastlaug är kvinnonamnet *Fastlaug* 'Fastlög', **fikr** kan tolkas som 'finger' och vara ett tillnamn till Fastlög. **kola** kan stå för *Kolla* och vara ett kortnamn till något – sannolikast kvin-

nonamn – på *Kol-*. Inskriften skulle då lyda "Fastlög finger och Kolla".

rif är 'revben'. **nauts** kan tolkas som genitiv av det neutrala ordet 'nöt, nötkreatur'. Ordet finns inte tidigare belagt i runsvenskan, men väl i medeltida källor och i fornvästnordiskan. Om man förutsätter en omkastning av runorna **a** och **n** skulle runsekvensen också kunna återge mansnamnet Anund i genitiv *Anunds*, med utelämnad nasal framför *d*. Inskriften torde således kunna översättas antingen "nötkreaturets revben" eller möjligen "Anunds revben".

M. Å.

Uppland, Ununge socken, Berga

I januari 1990 fick Runverket meddelande om att en sten med förmodad runristning låg i en grässlånt vid gården Berga i Ununge socken. Vid undersökningen av stenen kunde konstateras att där fanns en konturföljande runslinga. Fastighetsägaren Sören Jansson berättade att stenen grävts upp ett par år tidigare i samband med avloppsgrävning. Den låg en dryg meter ner i marken och ca 3 m nordost om mangårdsbyggnadens nordöstra hörn. Den lyftes upp och lades utan att någon sett ristningen med framsidan neråt i en hög med andra stora stenar. Hösten 1989 flyttades den och vändes. När all jord regnat bort upptäcktes ristningslinjerna och fyndet anmäldes till Runverket. (Fig. 24.)

Runstenen, som är av ljus granit, mäter 220×70 cm. Tjockleken är ca 40 cm. Mitt på ristningsytan finns en stor avflagring, som utplånat ett par partier av skriftbandet. Hösten 1991 restes stenen på en gräsbevuxen kulle strax intill fyndplatsen.

Inskrift:

...raisti x stαιν þinsa · iftir sbraka x sun ...

5 10 15 20 25 30

-- i x kuþan

35

... ræisti stæin þensa æftir Spraka, sun... goðan.
"...reste denna sten efter Sprake, ... gode son."

Kommentar till läsningen. En avflagring har utplånat inskriftens början. Den har även tagit med sig i det närmaste nedre hälften av runor-

na 1–7. Läsningen är dock säker. 2 **a** har bistav endast till vänster liksom ristningens alla **a**-runor. 5 **t** har bistav endast till vänster och är alltså av kortkvisttyp. Detsamma gäller samtliga **t**-runor i inskriften. Det finns inget spår av någon bistav till höger om 6 **i**. Verbet har således haft singular form, vilket visar att endast ett namn gått förlorat i avflagringen vid inskriftens början. Av 7 **s** återstår övre huvudstaven och tvärstrecket, det har alltså inte varit ett kortkvist-**s**. 11 **n** och alla följande **n**-runor har ensidig bistav till höger. Omedelbart efter 30 **n** börjar en 25 cm lång avflagring. I dess högra kant, vid det övre skriftbandet finns topparna av två huvudstavar. Första hela runan efter avflagringen är 33 **i**. Det finns inga spår av någon bistav trots att runan står så långt från skadans kant att en sådan skulle ha syntts klart om den funnits. Runan måste alltså vara **i**. Runorna 35–37 står tätt packade. Det ser ut som om 36 **p** trängts in i efterhand. I det skadade partiet mellan 28–30 **sun** och 34–38 **kuþan** skulle man vänta sig att pronominet 'sin' stått. Men den 25 cm långa avflagringen bör ha rymt åtminstone fem runor, och första runan efter skadan är 33 **i**, vilket knappast kan vara avslutningen på ett pronomen eller personnamn i genitiv. Texten avslutas inte med något skiljetecken och skriftbandet slutar helt öppet. Det har sannolikt inte heller haft någon avslutning.

Mansnamnet *Spraki* är känt från ytterligare två uppländska runinskrifter, U 600 och U 1012, från Börstils resp. Rasbokils socknar i nordöstra Uppland. På U 600 skrivs det **sbaraka** (ack.) med inskott av en a-vokal och på U 1012 **sbraki** (nom.). Namnet är ett ursprungligt tillnamn, som anknyter till fvn. *spraki* m. 'prat, rykte' och verbet *spraka* som dialektalt har betydelsen 'skrävla, skryta' (se UR, artikeln U 1012).

M.Å.

Västergötland, Kungahälla

Vid arkeologiska undersökningar i Kungahälla 1990 påträffades resterna av en kam i toppen av ett kamavfallslager. Den bevarade delen, som är ca 18 cm lång utgörs huvudsakligen av skaftet. På båda sidor av det finns svaga, tunna ristade linjer. Bland strecken kan ett antal

runor identifieras, två **i**-runor, två **r**-runor, en **a**-runa, möjligen en eller två **k**-runor, en **t**-runa och eventuellt en **p**-runa. Någon språklig mening är inte möjlig att få ut bland tecknen.

M.Å.

Västergötland, Skara, kv. Rådhuset nr 30

I samband med arkeologiska undersökningar i kv. Rådhuset i Skara påträffades sommaren 1990 fyra revben med runinskrifter. Därmed har det sparsamma runmaterialet från Skaras äldsta tid ökat avsevärt.

Fynden gjordes i ett ca 20×10 m stort område i nordvästra delen av kvarteret. Detta ligger i den del av Skara, som under medeltiden utgjorde ett område inom och strax väster om det centrala stadsområdet. Utgravningsområdet har enligt uppgift (Anders Berglund, Skaraborgs länsmuseum) haft karaktären av ett bakgårdsområde utan egentliga rester av bebyggelse, där man av fynden att döma bl. a. ägnat sig åt metallhantverk. Tidigare arkeologiska undersökningar i kvarteret Rådhuset har visat att man där bedrivit olika typer av hantverk (Hjohlman 1986, s. 252 ff.).

De preliminära dateringarna av runfynden (A. Berglund) bygger på en fasindelning gjord med ledning av lagerrelationer samt på enstaka fynd. Runbenen påträffades i lager som kan dateras till tiden före en mer markant tomtindelning i Skara, grovt räknat till tiden före 1200-talets mitt.

1. En benbit (fynd nr 36) 6,5 cm lång och 1,6 cm bred och avbruten i båda ändar. Den bär en runinskrift på framsidan och en på baksidan. Runorna är tydliga, inskurna med en vass kniv. Runhöjd 16 mm. (Fig. 25.)

Framsidas inskrift:

... - **nl kistil lai**
5 10

Benet är avbrutet vid runa 1, i brottkanten finns en huvudstav. Runan har varit i eller en runa med bistavarna till vänster om huvudstaven. En liten punktformad fördjupning efter 9 **l** är en skada, inte något skiljetecken. En likartad skada finns strax nedanför huvudstavens mitt på 12 **i**.

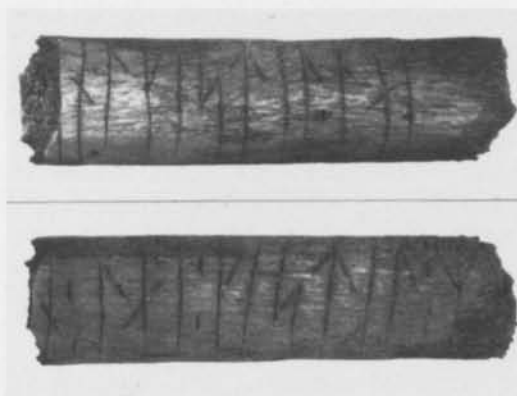

Fig. 25 a–b. Benbit med runinskrifter. Skara, kv. Rådhuset, fynd 36, skala 1:1. Överst sida a. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Piece of bone with runic inscription from Skara, Rådhuset, scale 1:1. Top: side a.

Baksidans inskrift:

... - n : lai : kistil : ma ...
15 20 25

Av runa 13 återstår ett stycke av huvudstavens mitt. Av den sista runan i inskriften återstår större delen av en huvudstav samt rester av en vänster **a**-bistav. Runan har alltså varit **a**, inte **i**.

Runbenet har utifrån stratigrafi och andra fynd i samma nivå preliminärt daterats till 1000-talet. Inskriften har sannolikt bestått av en variant av den magiska formeln *h̄istil*, *mis̄til*, *kistil*; de två första orden i formeln är 'tistel' och 'mistel', som enligt folktron haft övernaturliga krafter (se KLNMBd 14, art.

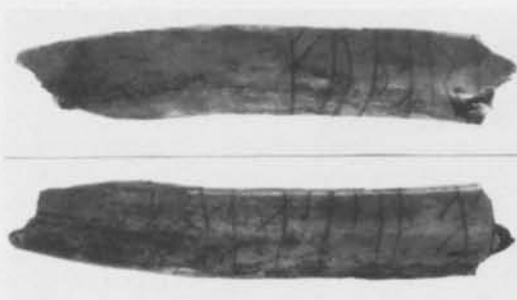

Fig. 26 a–b. Benbit med runinskrift. Skara, kv. Rådhuset, fynd 37. Överst sida a. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Piece of bone with runic inscriptions from Skara, Rådhuset. Top: side a.

Runemagi, sp. 464 och bd 18 art. Tistel, sp. 393 samt Jansson 1976, s. 78).

2. En benbit 10,7×1,9 cm, fyndnr 37. Runhöjd 19 mm. (Fig. 26.)

Framsidas inskrift: **fupork**-...

5

Basen av huvudstaven i **6 k** och bistavens övre del har gått förlorade då benet bröts av. Samma skada har tagit bort större delen av runa 7. Av den återstår ett stycke av mitten av en huvudstav och spetsen av övre vänstra bistaven i en **h**-runa eller vänstra bistaven av en **n**-runa.

Baksidans inskrift: **a-aastsinot**...

10 15

Av **8 a**, som har dubbelsidig bistav, är nedre hälften av huvudstaven nu nästan helt borta. Detsamma gäller för runa 9, som inte haft någon bistav på höger sida om huvudstaven. Om runa 10 skall läsas som **a** är bistaven mycket lågt placerad. **16 n** är **n**, inte **þ**! Mikroskopet visar att en **þ**-runa ändrats till **n** genom att nedre delen av bistaven i **þ** skrapats bort. Av **18 t** återstår ett stycke av huvudstaven samt spetsen av **t**-bistaven.

Runbenet påträffades under en anläggning (stenpackning; gatulöp?), som ger en preliminär datering till tiden 1200–1250. Framsidans inskrift har varit en futhark-inskrift. Sådana är ganska vanliga i det medeltida inskriftsmaterialet på ben. (Se härom Gustavson och Snædal Brink 1981 s. 194, 199.)

Det är möjligt att läsningen av inskriften på baksidan skall börja med **11 a**. Man skulle då kunna läsa ett runsvenskt *ast sin*, dvs. 'sin kärlek'. Om så är fallet kanske det har följts av ett kvinnonamn som börjat på *Ot*... Till vänster om **11 a** finns ett ytligt skuret kryss. Det har skurits innan **a**-runan skars. Om man vrider benet ett halvt varv och läser runorna till höger om krysset får man en runföljd **kna** med en dubbelsidig **a**-runa.

3. En benplatta 12,5×4,5 cm, fynd 342. Runhöjd 40 mm. (Fig. 27.)

Inskriften på framsidan:

...-----**hbbhmbhbb**-----

5 10 15

Fig. 27. Benplatta med runor. Skara, kv. Rådhuset, fynd 342. Foto B. A. Lundberg (ATA). – Piece of bone with inscribed runes from Skara, Rådhuset.

Av runa 1 återstår svaga spår av basen av en huvudstav, av runa 2 nedre hälften av en huvudstav och ansättningen av bistaven mot basen av huvudstaven i en **b**- eller **þ**-runa. Runa 3 har varit en **b**- eller **þ**-runa, av den återstår något mindre än nedre hälften. Till höger om den skadade toppen av huvudstaven i runa 4 finns möjligen svaga spår av spetsen till en bistav. En ytterst grund ritsa snett nedåt höger över huvudstavens nedre del är inte avsiktlig. Runan torde ha varit en **h**- eller **n**-runa. Av runa 5 syns nedre spetsarna av bistavarna i en **h**- eller (knappast troligt) **t**-runa. Runa 17 består av nedre delen av en huvudstav och nedre delen av en bistav i en **b**- eller **þ**-runa.

På benets baksida är tre stycken ca 30 mm höga runor inskurna: **sii** (eller **iis**)

Runan **s** är något skadad i sin övre del. En diagonal ritsa snett uppåt höger över **s**-runan

och den följande **i**-runan hör inte samman med runorna.

Benplattan har preliminärt daterats till tiden 1100–1150. Inskriften på framsidan har sannolikt bestått av en sekvens av **h**- och **b**-runor: **-bbbhhhhbbhmbhhhhbbb**. Försök att tolka denna runföljd utifrån antagandet att det rör sig om lönnrunor har inte givit någon begriplig mening. Runföljden **sii** på baksidan ger inte heller någon mening. Kanske rör det sig om en skrivövning.

4. Benbit, 17×2,8 cm, fynd 38. Runhöjd 23 mm. (Fig. 28.)

Framsidas inskrift:

...--stu · niþir · ok · rap · runur · si
 5 10 15 20

Av runa 1 återstår toppen av huvudstaven, resten borta i brottet. Av runa 2 återstår övre och nedre delen av huvudstaven och övre ansättningen av bistaven mot huvudstaven i en **b**- eller **þ**-runa. Ett studium av ristningsytan till höger om runan visar att det inte kan ha varit en **r**-runa. Första ledet i 3 **s** delvis borta i brottet. En granskning i mikroskop visar att runa 5 skall läsas som **u**. Ristaren har av misstag börjat skära in den övre delen av en **r**-bistav men upptäckt misstaget, lyft kniven och ansatt den högre upp på den inskurna linjen och skurit denna rakt ned för att få en **u**-bistav. Efter 22 i har inte någon runa funnits inskuren.

Baksidas inskrift: **rap**

Fig. 28. Benbit med runinskrift. Skara, kv. Rådhuset, fynd 38. Foto B. A. Lundberg (ATA) samt renritning av C. Bonnevier. – Piece of bone with runic inscription from Skara, Rådhuset.

Fig. 29. Knivskaft av trä, påträffat i Västerås. Foto RIKfoto (ATA) samt renritning av C. Bonnevier. – Wooden knife handle found at Västerås.

Till höger om huvudstaven och parallellt med bistaven i 24 a, men något lägre placerad, finns en ytterst tunn skuren linje, som bedöms vara oavsiktlig. En liknande oavsiktlig linje och med samma riktning finns invid basen av bistaven i 23 r.

Revbenet har preliminärt daterats till tiden före 1250. Inskriftens början har gått förlo-rad. Om runföljden **nipir** svarar mot det fornsvenska adverbet *nidher* är det troligt att det föregåtts av en verbform. Runföljden **rap** tolkas naturligast som runsvenskt *rad*, dvs. 'tyd'! Runföljden **runur** är en unik skrivning för ett väntat **runar**

H. G.

Västmanland, Västerås, kvarteret Linnea

I samband med arkeologiska undersökningar i kvarteret Linnea i Västerås 1988 påträffades ett fint tillformat skaft av trä, 15 cm långt. Skaftet kan, utifrån det fyndlager det påträffades i, dateras till 1200-talets början (Anuswer m. fl. 1990, s. 44 ff.). En 5 cm lång runinskrift upptäcktes på ena sidan i samband med konserveringen. Ristningen börjar i skaftets tjockare bakända, någon cm från hålet. Runhöjden varierar från 1,5 till 0,5 cm (fynd 02213, fig. 29).

Inskrift: **fuporkhni**

Kommentar till läsningen. **f** har lågt ansatta bistavar. I **p** är påsen otydlig p. g. a. skador i träet, men delar av den kan skönjas. Den har haft spetsig form. **o** har dubbelsidiga bistavar, som nerifrån vänster går upp mot höger. Bi-

staven i **k** syns bara svagt i en skada i träet. Av **i** syns endast översta delen av staven. Eftersom det av allt att döma rör sig om en *fubark*-inskrift bör det dock ha varit just **i**. Efter denna runa finns inte någon ytterligare ristning bevarad. Knivskaftet är där i sämre kon-dition än längre till vänster.

M. Å.

Östergötland, Söderköping, kvarteret Hertigen

I kvarteret hertigen i Söderköping påträffades som lösfynd ett tennlock med 9,5 cm diameter (fig. 30). Runverket fick vetskap om fyndet

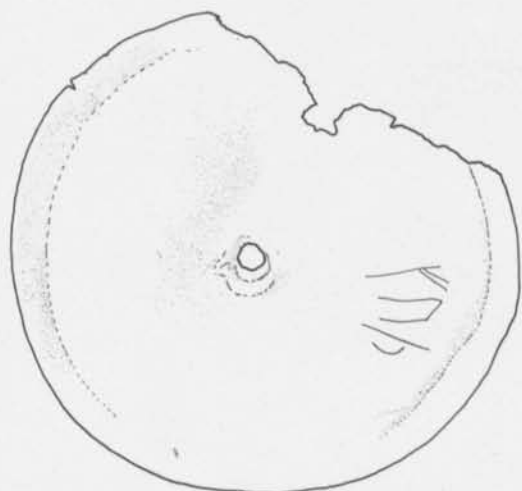

Fig. 30. Tennlock från Söderköping, kv. Hertigen, med tre runor på undersidan. Renritning av C. Bonnevier. – Pewter lid with three runes found at Söderköping, Hertigen.

1989. På undersidan finns tre runor inristade, **fuþ**. De utgör troligen början på *fuþarken*. Runorna är tydliga och någon tvekan om läsningen föreligger inte.

M. Å.

Referenser

- Annuswer, B., Bergquist, U., Forenius, S., Syse, B. 1990. *Västerås. 1000 år i centrum*. (Riksantikvarieämbetet. Byrån för arkeologiska undersökningar. Västerås kulturnämnds skriftserie nr. 23). Stockholm.
- Gustavson, H. & Snædal Brink, Th. Runfynd 1980. *Forvännen*.
- Hjohlman, B. 1986. Medeltida hantverk i Skara. *Skara I. Före 1700. Staden i stiftet*.
- Jansson, S. B. F. 1976. Linköpingsbygdens runstenar. *Linköpings stads historia. 1. Från äldsta tid till 1567*.
- Jansson, S. B. F. 1984. *Runinskrifter i Sverige*.
- Larsson, M. 1990. *Ett ödesdigert vikingatåg*. Stockholm.
- Wessén, E. 1960. *Historiska runinskrifter*. KVHAA, handlingar, Filologisk-filosofiska ser. 6. *Viking og Hvidekrist*. Norden og Europa 800-1200. (Utställningskatalog.) København 1992.

Förkortningar

- DR = Danmarks Runeindskrifter. København 1942.
- KLNM = Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid.
- U = Upplands runinskrifter. 1940 ff.